

Flip van Doorn

ZEELAND

De geschiedenis van
een landschap en zijn bewoners

2026

THOMAS RAP
AMSTERDAM

De auteur ontving voor dit boek een werkbeurs van
het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2026 Flip van Doorn

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining niet toegestaan.

Eerste druk mei 2026

Omslagontwerp Daantje van Doorn

Omslagbeeld Jacob van Deventer, *Zelandicarum Insularum exactissima
et nova descriptio*, circa 1575

Foto auteur Frank Ruiters

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker

Druk en bindwerk Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 004 1200 2

NUR 320

thomasrap.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council® (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

NON NOBIS SED POSTERIS

Niet voor ons, maar voor hen die na ons komen.

tekst op de gevelsteen van het voormalige woonhuis
van burgemeester Cornelis Mogge in Zierikzee

‘Zeelandt begrijpt onder hem de Eylanden ghelegen tus-
schen Vlaenderen, Brabandt, Hollandt, en de Zee. Dese sijn
sevene de principale in getale, met sommige andere cleyn van
aensiene; ende maken te samen een Graefschap. Dese Eylan-
den sijn soo seer de tempeesten ende ongeduericheden der
Zee onderworpen, dat het ghene datmer heden voor waer-
heyt af schrijft, morgen (eylacen) ghelogen sal sijn; want als
nu sal deen Eylant groot sijn, morgen salder de Zee een stuck
af-genomen hebben, en zal cleyn sijn.’

uit de allereerste wereldatlas *Theatrum Orbis Terrarum* – ‘Tooneel des
Aert-bodems’, samengesteld door cartograaf Abraham Ortelius in 1570,
tekstfragment bij het kaartblad *Zelandicarum Insularum*

‘Daar is zooveel wat hem boeit aan een plek als deze, waar
land en zee zich vereenigen tot een zoo treffend geheel.’

uit *Wandelingen door Nederland met pen en potlood* – deel 5,
door Jacobus Craandijk

‘Waterlandschappen zijn het die tussen het noorden van
Vlaenderen, de overkant van de Schelde en de Zeeuwse en
Zuid-Hollandse eilanden liggen. Wie deze streken niet kent
kan Nederland niet begrijpen, dit is het landschap dat onze
voorvaderen zelf gemaakt hebben, land uit water, water tot
ver in het land.’

uit *Een duister voor gevoel* – *Reizen naar Jheronimus Bosch*,
door Cees Nooteboom

Zeeland

INHOUD

KRIJN

9

NEELTJE

27

WALBURGA

67

JOHANNA

111

FELIX

145

PASCASIUS

179

FREDRIK

219

BONIFACIUS

251

MARIE

291

HEDWIGE

333

Dankwoord 393

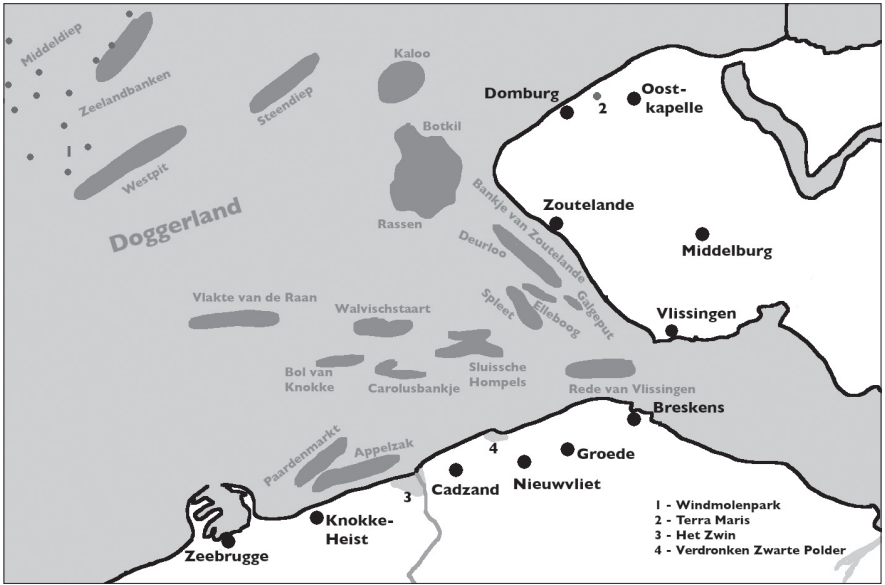
Verantwoording 399

Register 405

KRIJN

Het Carolusbankje, de Sluissche Hompels, de Bol van Knokke en daarachter de Walvischstaart. Mijn vinger glijdt over de zeekaart, langs namen die afkomstig lijken uit een fantasiewereld, een eeuwenoude legende misschien. Het landschap waarvan ze deel uitmaken bestaat echt, al gaat het verscholen onder de golven: de welvingen en dieptes voor de Zeeuwse kust.

Terwijl ik ze oplees, vraag ik me af hoe dergelijke namen ooit zijn bedacht, door wie, wat ze zouden kunnen betekenen. Boven op een duin zit ik, de kaart uitgespreid in mijn schoot. Onder mijn vingertop schuiven verschillende tinten blauw voorbij, gescheiden door dieptelijnen. Codes en markeringen, bakens en wrakken, kustlichten, meridianen en nog meer raadselachtige namen: Kaloo, Botkil, Rassen, Raan.

Het vasteland is zachtgeel gekleurd, details doen er alleen toe als ze vanaf zee waarneembaar zijn – een lichtopstand, een kerktoeren, een agglomeratie. Het strand kleurt lichtgroen, met stipjes voor de duinen en zwarte lijntjes voor de paalhoofden.

Zeeland.

De gedachte dat Krijn hier ooit leefde is even onvoorstelbaar als reëel. Er is een restant van hem gevonden, een tastbaar bewijs van zijn bestaan. Daardoor konden wetenschappers vaststellen wanneer hij hier rondliep en hoe oud hij ongeveer is geworden. Dit moet zijn leefomgeving zijn geweest. Tegelijkertijd hebben

diezelfde wetenschappers nauwelijks een beeld van wie Krijn was. Een onvoorstelbare vijftigduizend jaar gingen voorbij sinds hij hier zijn kostje bij elkaar jaagde en verzamelde. Ook van zijn manier van leven hebben we slechts een vage notie. De oudste Zeeuw is een mysterieuze figuur, omringd door nevels, aannames en heel veel vragen.

Tijdens hun eerste verkenningstochten langs de kusten van de Noordzee verbaasden Romeinse chroniqueurs zich al over gebieden waarvan ‘in een oeverloze discussie van de natuur’ nooit duidelijk was of ze tot het land of de zee behoorden. Het zuidelijke deel van de uitgestrekte, drassige kuststrook waar Rijn, Maas en Schelde in zee uitmondden duiden zij aan als *maritima loca*. Land aan zee, land in zee, zee rondom land, zee en land: Zee-land. Wat de Romeinen niet konden weten is dat er lang voor hun komst al mensen woonden. Een groot deel van het land waar diegenen zich gevestigd hadden, was bovendien door de zee verzwolgen.

Terwijl een plotselinge windvlaag wat duinzand over de kaart blaast, verplaats ik mijn blik weer naar de tastbare werkelijkheid. Recht voor me moeten ze liggen, al die de ondieptes en geulen die samen klinken als een wonderlijk, liederlijk gedicht. Voorbij de Walvischstaart spreidt de Vlake van de Raan zich uit, afgezoomd met het Steendiep en de Westpit. Verder naar het oosten liggen de Spleet, de Elleboog, de Galgeput en het Bankje van Zoutelande. Voor mijn geestesoog tekent zich een onderwaterlandschap af, met heuvels en valleien, met weidse vergezichten en met aan de rand daarvan her en der een eenvoudig houten bankje voor wie het allemaal eens op zijn gemak wil overzien.

Mijn blik vangt enkel het oppervlak van de Noordzee, de lichte nevel erboven en vlak voor mij het strand. De zwarte lijn-

tjes op mijn kaart zijn in het echt de lange rijen verweerde houten koppen van palen in de branding. Volgens diezelfde kaart gaan onder het spiegelende oppervlak in het westen de Appenzak en de Paardenmarkt verscholen, in het oosten gloort de Rede van Vlissingen.

Ergens in de noordwestelijke verte ligt het gebied waar Krijn leefde en ook aan zijn einde kwam, waar een stukje van zijn schedel werd opgediept. Een schelpenzuiger slurpte het relict op van de zeebodem, pas veel later werd duidelijk dat het om een botfragment van een neanderthaler ging. Het Middeldiep, zo heet de vindplek: een geul tussen de hoogtes van de Zeelandbanken, ongeveer tien zeemijlen uit de Zeeuwse kust. Binnen de Nederlandse territoriale wateren, maar net buiten de rand van mijn kaart.

Krijn joeg en verzamelde zijn kostje bij elkaar tijdens de laatste ijstijd, een periode waarin de massa landijs op de Noordpool onmetelijk dik was, het waterpeil in de oceanen tientallen meters lager dan nu. Vooralsnog is het stuk van zijn voorhoofdsbeen het enige overblijfsel van een neanderthaler dat in Nederland is gevonden. Een van de onderzoekers plakte er de naam Krijn op, er stellig van overtuigd dat dat een typisch Zeeuwse naam was. Daar valt wel wat tegen in te brengen, maar Krijn bekliefde. Dat de naam is afgeleid van de speerwerpende Sabijnse god Quirinus lijkt wel bij een jager-verzamelaar te passen. Daarnaast is er de kniphoog naar *cranium*, Latijn voor schedel.

Tussen alle namen en symbolen op de kaart zoek ik naar een aanknopingspunt, iets onderscheidends waaruit ik kan afleiden waar in mijn uitzicht ik het Middeldiep moet zoeken. Een waarschuwingsteken markeert een windmolenpark ver in zee: *Windfarm Borssele (Red lights on turbines)*. Op een heldere dag moeten de

rode lichten op de windturbines vanaf hier te zien zijn, vandaag gaan ze schuil achter nevelflarden. Ik ga staan en draai me om, speur de horizon van het achterland af naar kerktorens. Ze staan als kruisjes op het kaartblad bij de beige vlekken die de dorpen Cadzand, Nieuwvliet en Groede aangeven.

Aan de hand van de locaties van de torens probeer ik lijnen over de golven te trekken, maar het is onbegonnen werk. De waterspiegel kaatst mijn blik terug, verhult het daaronder verborgen landschap. Niet alleen de zandbanken en de tussenliggende geulen, maar ook dat wat dieper in de bodem zit.

Alle details ten spijt is mijn hedendaagse zeekaart niet meer dan een momentopname. Elfduizend jaar geleden nog maar, een oogwenk in de geschiedenis van onze planeet, lag in mijn blikveld daadwerkelijk een zacht glooiende vlakte, doorsneden door rivieren. Archeologen van nu noemen het Doggerland, naar de Doggersbank – een ondiepte in de Noordzee, enige tijd een eiland en nog langer daarvoor een heuvelrug.

Wanneer iemand vier miljard jaar geleden de tegenwoordigheid van geest had gehad een camera uit te vinden, die aan een satelliet te hangen en pakweg elke duizend jaar een foto had laten maken, dan zouden we nu een prachtige stop-motionfilm hebben van de bewegingen van de aardkorst. Die film zou ons meenemen in de diepe tijd, waarin gebergten af en aan golven als magma diep onder onze voeten, vloeibaar geworden door de hitte.

Leggen we de focus op Zeeland, dan kunnen we de eerste drie miljard jaar van de film gevoeglijk doorspoelen, zelfs nog iets verder dan dat. Tijdens de zogeheten Caledonische orogeenese ontstond vierhonderd miljoen jaar geleden een plooiings-

gebergte dat later door erosie weer grotendeels verdween. De resten ervan vormen de basis van de bodem van Vlaanderen en het zuidwesten van Nederland. Zo'n honderdvijftig miljoen jaar later vormde zich het supercontinent Pangea, een min of meer aaneengesloten landmassa waarvan de delen met de tijd weer van elkaar wegdreven, zodat zich uiteindelijk de continenten vormden die we nu kennen. Doordat Afrika nadien langzaam in de richting van Europa bewoog – wat het nog altijd doet – ontstonden gebergten als de Alpen en de Pyreneeën. De schokgolf van die trage botsing van tectonische platen werkte door tot in de Ardennen. Vanuit de gebergten en andere opgestuwde gebieden stroomden rivieren naar zee. Voorlopers van de Rijn en de Maas zetten de dikke pakketten klei en zand af die de basis van de regio vormen. Pas na de laatste ijstijd ontstond uiteindelijk het rijk van schorren, slikken, eilanden en veenmoerassen.

In de bovenloop van de Rijn zijn nog altijd permanente sloopwerken aan de gang. Sneeuw, ijs en smeltwater breken stukken bergwand af, vermorzelen rotsblokken tot stenen en keitjes. De kleinste deeltjes voert de rivier mee naar de lager gelegen gebieden. In rustig water bezinken ze en vormen ze lagen klei. Ook de Maas en de Schelde doorsnijden gesteentelagen waarvan ze sediment meevoeren dat zich afzet langs de oevers en aan de monding.

In onze stop-motionfilm is ook een vreemd soort getijdenwerking te zien. Te midden van de landmassa's die zich gedragen alsof ze vloeibaar zijn, liggen zeeën en oceanen die in koude tijden krimpen en stollen tot vaste massa. De dikke pakketten landijs op de polen houden dan zulke ongekeende hoeveelheden water vast dat de ondiepere zeeën droogvallen. De Noordzee, waarin Rijn, Maas en Schelde uitstromen, is daar een voorbeeld van. Zetten we de film stil op een moment dat in onze tijdrekening ongeveer honderdduizend jaar geleden is, dan zien we op de plek van de

Noordzee een landvlakte. Aan de zuidrand ervan komen de drie rivieren bij elkaar, vanuit het westen voegt de Theems zich erbij en samen monden ze uit in de brede uitstulping van de Atlantische Oceaan die we later het Kanaal zijn gaan noemen. Op die landvlakte, Doggerland, leefde Krijn.

Op het laatste beeld, het hier en nu, vormen de Zeelandbanken een complex van ondieptes voor de Belgische en Zeeuwse kust. Toen elfduizend jaar geleden de poolkappen begonnen te smelten en het Noordzeebekken geleidelijk volliep, zochten dieren en mensen hun heil in de hoger gelegen gebieden. Duizend jaar later bereikte het zeewater de huidige kustregio in het zuidwesten van Nederland. Door stromingen verzamelden zich met de tijd schelpen en ander materiaal op de zeebodem in de geulen tussen de zandbanken. De bemanning van schelpenzuigers is het vanzelfsprekend om de schelpen te doen, maar ze diepen ook getuigenissen op van vroeger leven in Doggerland. Wat zij als afval beschouwen is een eindeloze grabbelton voor onderzoekers. Altijd prijs. Het schedelfragment van Krijn was een van de hoofdprijzen.

Op het terrein van een schelpenverwerkingsbedrijf in Yerseke vond een Belgische amateurpaleontoloog in 2001 een versteend en zwart uitgeslagen stuk bot. Nog geen tien centimeter lang was het, een centimeter of zes breed en onregelmatig van vorm. Hij legde het terzijde voor nadere bestudering, pas een paar jaar later rees het vermoeden dat het van een neanderthaler zou kunnen zijn. Een team van wetenschappers deed uitgebreid onderzoek en kwam tot de conclusie dat het inderdaad een onderdeel van de schedel van deze uitgestorven mensensoort was, inclusief de kenmerkende dikke wenkbrauwboog. In eerste instantie bleek het lastig tot een precieze datering te komen, de schatting kwam uit tussen de veertig- en honderduizend jaar oud.